

İslâm Medeniyetinin İlk Toplumsal İlkelerinin Oluşması Bağlamında Hz. Peygamber'in Biatleri

Abdulaziz Kıranşal

<https://orcid.org/0009-0009-0642-8423>

Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Mardin, Türkiye

<https://ror.org/0396cd675>

abdulazizkiransal@hotmail.com

Atıf Bilgisi:

Kıranşal, Abdulaziz. "İslam Medeniyetinin İlk Toplumsal Normlarının Oluşması Bağlamında Hz. Peygamber'in Biatleri". *İslami İlimler Dergisi* 39 (Kasım 2024), 171-191. <https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1550105>.

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Etik Beyan:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Kurul İzni:

Araştırma için herhangi bir etik onay veya bilgilendirilmiş onam gerekmemektedir.

Geliş Tarihi:

14 Eylül 2024

Kabul Tarihi:

22 Kasım 2024

Yayın Tarihi:

30 Kasım 2024

Hakem Sayısı:

Bir İç Hakem - En Az İki Dış Hakem

Değerlendirme:

Çift Taraflı Kör Hakemlik

Benzerlik Taraması:

Yapıldı - intihal.net

Çıkar Çatışması:

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman:

Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Etik Bildirim:

dergiislamiilimler@gmail.com

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Öz: İslâm dininin temel esasları doğrultusunda yeni bir toplum oluşturan Hz. Peygamber, bu toplumun oluşum sürecinde muhataplarından çeşitli zamanlarda biat almıştır. Biat, kavramı, süreç içerisinde Hz. Peygamber'i hem dini hem de siyasi bir otorite olarak tanımak ve kesin itaat sözü vermek olarak anlam kazanmıştır. Hz. Peygamber, gerçekleştirdiği biatler vesilesiyle şirk ve asabiyet merkezli câhiliye anlayışına karşı tevhid, nübüvvet ve ahiret inancını merkeze alan yeni bir paradigma oluşturmuştur. Bu paradigmaya dayalı yeni medeniyetin ilk toplumsal ilkeleri ise Hz. Peygamber'in kimi zaman tek tek kimi zaman ise toplu halde aldığı biatlerin içerdiği maddelerde kendini göstermiştir. Bu bağlamda henüz Kur'an ayetlerinin büyük bir bölümünün nazil olmadığı İslâm'ın ilk yıllarında gerçekleşen biatlerin, İslam'ın ilk toplumsal yapısının oluşumunda ve İslâm medeniyetinin temel ilkelerinin kurulmasında nasıl bir rol oynadığını analiz etmek, İslâm medeniyetinin temel ilkelere tarihsel gelişimini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Zira biat içeriklerindeki ana maddeler, Allah'a, Peygamber'e ve ahirete iman gibi inanç esaslarının yanında İslâm medeniyetinin ana ilkelerini oluşturan ahlaki ve sosyal prensipleri de barındırmıştır. Bu anlamıyla Hz. Peygamber dönemi biat müessesesi, bir yandan tevhid, nübüvvet ve ahiret merkezli yeni bir değerler sistemi üretirken bir yandan da toplumun bu değerler sistemine bağlı kalmasını sağlayacak hukukun temelini teşkil etmiştir. Çünkü İslam dinini kabul eden fertler Hz. Peygamber'e biat ederek, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, her şart ve durumda hakkı söyleyip gerçeği korumak, Müslüman kardeşlerine nasihat etmek ve samimi davranmak gibi konularda söz vermişlerdir. Böylece hem yeni oluşacak toplumun huzur, istikrar ve güvenliğini sağlayacak olan ana ilkeler belirlenmiş hem de İslam medeniyetinin ilk toplumsal ilkeleri oluşmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Siyer, Hz. Muhammed, Biat, Medeniyet, Toplumsal İlke.

Allegiances of the Prophet in the Context of the Formation of the First Social Norms of Islamic Civil

Abdulaziz Kıranşal

<https://orcid.org/0009-0009-0642-8423>

Assist. Prof., Mardin Artuklu University, Faculty of Islamic Studies,
Department of Islamic History, Mardin, Türkiye

<https://ror.org/0396cd675>

abdulazizkiransal@hotmail.com

Citation:	Kıranşal, Abdulaziz. "Allegiances of the Prophet in the Context of the Formation of the First Social Norms of Islamic Civilization". <i>İslami İlimler Dergisi</i> 39 (November 2024), 171-191. https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1550105 .
Article Type:	Research Article
Ethical Statement:	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.
Ethics committee approval:	The research does not need any ethical approvals or informed consent.
Date of submission:	14 September 2024
Date of acceptance:	22 November 2024
Date of publication:	30 November 2024
Reviewers:	One Internal & At Least Two External
Review:	Double-blind
Plagiarism checks:	Yes - intihal.net
Conflicts of Interest:	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Grant Support:	No funds, grants, or other support was received.
Complaints:	dergiislamiilimler@gmail.com
License:	CC BY-NC 4.0

Abstract: In the process of establishing a society based on the fundamental principles of Islam, the Prophet Muhammad received allegiance (bay'ah) from his followers on several occasions. Throughout this process, the concept of bay'ah evolved to signify both religious and political recognition of the Prophet's authority, as well as a solemn pledge of absolute obedience. Through these acts of allegiance, the Prophet established a new social and political paradigm centered on monotheism (tawhid), prophethood (nubuwwah), and belief in the afterlife (akhirah), in contrast to the pre-Islamic (jahiliyyah) understanding which was rooted in polytheism and tribal prejudice (asabiyyah). The early principles of this new civilization grounded in these doctrinal foundations, manifested themselves in the terms of allegiance that the Prophet received, both individually and collectively. In this regard, analyzing the role of these early allegiances in forming Islam's initial social structure as well as establishing the fundamental principles of Islamic civilization- occurring when a significant portion of the Qur'anic verses had not yet been revealed- provides critical insight into the historical development of these principles. The components of these allegiances included not only the fundamental beliefs such as faith in Allah, His Prophet, and the afterlife but also moral and social principles that would become the core tenets of Islamic civilization. In this context, the institution of bay'ah during the Prophet's era served a dual purpose: it both established a new value system centered on tawhid, nubuwwah, and akhirah, and provided the legal foundation ensuring society's adherence to this value system. Individuals accepting Islam pledged their loyalty to the Prophet, committing to abstain from theft, adultery, and infanticide, to speak the truth and uphold justice under all circumstances; and to offering sincere counsel to fellow Muslims. Thus, the process of bay'ah not only the main principles that would ensure the peace, stability, and security of the emerging society but also laid the foundation for the societal principles of Islamic civilization.

Keywords: Islamic History, Sirah, Hz. Muhammad, Allegiance, Civilization, Social Norms.

Giriş

Hız. Peygamber risâlet göreviyle gönderildiği ilk andan itibaren câhiliye toplumuna hâkim zihniyeti ve değerler sistemini yeni dinin temel esasları çerçevesinde bir değişim ve dönüşüme tabi tutmuştur. Zira tüm peygamberler, tebliğ etmekle yükümlü oldukları dinin ön gördüğü çerçevede gönderildikleri toplumların zihniyet,^[1] bakış açısı ve düşünce biçimlerinde köklü değişiklikler meydana getirmişlerdir.^[2] Zihniyet değişimi ile başlayan bu süreç, insanların bireysel hayatlarına, ahlaklarına, sosyal düzenlerine ve medeniyetlerine kadar sirayet etmiştir. Medeniyetlerin uzun süre varlığını sürdürmesini sağlayan en önemli etkenlerden birisi de o medeniyete mensup fertlerin aynı zihniyet yapısı ve dünya görüşüyle bir toplum oluşturmaları ve ortak bir şuurla hareket etmeleridir.^[3] Nitekim Endülü's'ten Hindistan'a kadar Müslümanlar farklı coğrafyalarda yaşamalarına rağmen Hız. Peygamber'in temellerini attığı medeniyet değerlerini benimsemiştir.^[4] Hız. Peygamber'in tevhid, nübüvvet ve ahirete iman merkezli olarak gerçekleştirdiği zihniyet değişimi, yalnızca metafizik alanla sınırlı bir değişim değildir. Zira bu değişimin ana kaynağı olan İslam dini, fertlerin siyasi ve sosyal hayatlarından ekonomik ve hukuki faaliyetlerinin tamamına müdahale eden bir yapıya sahiptir. Nitekim hayatın tüm alanlarına dair söyleyecek sözü olan bir dinin yalnızca metafizik alanla sınırlı kalması ve toplumsal bir değişim gerçekleştirmemesi düşünülemez. Bu bağlamda Hız. Peygamber'in gerçekleştirdiği değişim de hayatın tamamına etki eden bir paradigma kurmuş, yeni bir değerler sistemi oluşturmuş ve yeni sosyal düzeni muhafaza edecek toplumsal normlar üreten bir dinamizmi de beraberinde getirmiştir. Tam da bu vasatta Hız. Peygamber'in henüz Kur'ân'ın büyük bir kısmının nazil olmadığı ve yazılı hukuk kurallarının oluşmadığı İslam'ın ilk yıllarında gerçekleştirdiği biatler, kurulacak medeniyetin temel unsurlarını ve ilk toplumsal ilkeleri barındırmaları bakımından incelenmeye ihtiyaç duymaktadır. Zira biatlerin yeni dini insanlara ulaştıracak ve temsil edecek ilk Müslümanlara nasıl etki ettiği, biat içeriklerinin muhataplarla Hız. Peygamber arasında nasıl bir bağ kurduğu, yapılan ahitleşmeleri bağlayıcı kılan hukukun nasıl kurulduğu ve tüm bunların sonucunda ortaya çıkan toplumsal ilkelerin neler olduğuna dair soruların cevaplanması, biat kavramının etraflıca anlaşılmasına ve İslam medeniyetinin ilk toplumsal ilkelerinin oluşum sürecinin açıklanmasına katkı sunacaktır. Bizim araştırmamızın ana gayesi de bu bağlamda olacaktır.

Hız. Peygamber, İslâm davetine olumlu cevap veren insanlardan çeşitli zamanlarda ve birçok farklı konularda biatler almıştır. Bu biatlerin içeriğini Allah'a ve Peygamber'e imanla birlikte kimi zaman ahlaki kurallar kimi zaman yeni sosyal düzene yönelik ilkeler kimi zaman da çeşitli ibadetler oluşturmuştur. Hız. Peygamber'in biatleri birçok akademik araştırmaya konu olmuştur.^[5] Alanda Mustafa Özkan'ın "Emevî İktidarının İşleyişinde Biat Kavramına Yüklenen Anlam ve Biatın Fonksiyonu",^[6] Emine Peköz'ün "Hız. Peygamber Döneminde Kadınların Biatı",^[7] Şaban Erdiñ'in "İslam Siyaset Düşüncesinde Siyasal Baskı Unsuru Olarak Biat"^[8] makaleleri ve Abdullah

[1] Sabri Ülgener, *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler* (Ankara: Mayaş Yayınları, 1983), 21-28.

[2] Köksal Pakdemir, "Zihniyet-Din ve Toplumsal Değişim İlişkisi, Ülgener Örneği", *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/1 (Haziran 2018), 17.

[3] Pakdemir, "Zihniyet-Din ve Toplumsal Değişim İlişkisi, Ülgener Örneği", 20.

[4] Bk: Yakup Akyürek, *Siyer Edebiyatı Endülü's* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2023).

[5] bk. Mehmet Altundere, *Hız. Muhammed'in Akabe Bey'atları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1989); Hatice Uluşık, "Hicretin Habercisi Olarak Akabe Biatlarının Yeri ve Önemi", *Siyer Araştırmaları Dergisi* 11 (Aralık 2021), 55-70; Yunus Macit, "Biat Hadisleri: Eğitim İlke ve Yöntemleri Açısından Bir Tahlil", *Marife Dergisi* 2 (2012), 28-48.

[6] Mustafa Özkan, "Emevî İktidarının İşleyişinde Biat Kavramına Yüklenen Anlam ve Biatın Fonksiyonu", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2008), 113-128.

[7] Emine Peköz, "Hız. Peygamber Döneminde Kadınların Biatı", *Akademik Siyer Dergisi* 5 (Ocak 2022), 29-43.

[8] Şaban Erdiñ, "İslam Siyaset Düşüncesinde Siyasal Baskı Unsuru Olarak Biat -Ebû Hanife Örneği-", *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/1 (Haziran 2021), 291-316.

Turhan'ın, "Câhiliye'den Kur'ân'a Yönetim Kavramlarının Tarihi Semantiği (Adâlet- İtaat- Ehliyet- Şûra- Biat)"^[9] isimli ve bir bölümünde biat kavramının ele alındığı doktora tezi bulunmaktadır. Ancak tüm bu çalışmalarda biat uygulaması ya bir kavram olarak semantik açıdan incelenmiş, ya siyasi bir terim olarak değerlendirmeye tabi tutulmuş ya da dönemsel olarak ifade ettiği anlamlar üzerinde durulmuştur. Biz ise bu araştırmamızda daha çok Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği biatlerdeki içeriğin, İslam toplumunun teşekkül döneminde ahlaki ve sosyal açıdan ürettiği toplumsal ilkelere, bu ilkelerin bağlayıcılık nedenlerine ve İslam medeniyetinin kuruluş sürecindeki etkisine odaklanacağız. Bu bağlamda araştırmamızın tarihi sınırları genel olarak Hz. Peygamber dönemiyle sınırlı olacaktır.

Değerlendirmelerimizi yaparken karşılaştırmalı bir analiz yöntemi uygulayabilmek için biat kavramının Hz. Peygamber döneminde ifade ettiği anlamların yanında câhiliye döneminde biat uygulamasına benzeyen uygulamalara ve biat kavramının günümüzde ifade ettiği anlam içeriklerine de kısaca değineceğiz. Ardından Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği tevhid, nübüvvet ve ahiret merkezli paradigma değişiminin ürettiği toplumsal ilkelerin biat maddelerindeki karşılıklarının ne olduğu sorusuna cevap arayacağız. Araştırmamız esnasında Vâkıdî (öl. 207/823), İbn Hişâm (öl. 213/828), Taberî (öl. 310/923) ve İbn Kesîr'in (öl. 774/1373) alana dair eserlerinden faydalandığımız gibi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd gibi temel hadis kaynaklarından ve bu alana dair modern akademik çalışmalardan da yararlanacağız.

1. Kavramsal Çerçeve ve Hz. Peygamber'in Biatleri

Sözleşme, anlaşma, satın alma, el verme, itaat sözü verme gibi anlamlara gelen biat kavramı,^[10] özellikle yönetim konularında bir tarafın isteğini diğer tarafın da bu isteğe itaatini ifade etmekle birlikte ahitleşmek ve sözleşmek manalarını da taşır.^[11] Arap toplumunda yapılan anlaşmaların kesinleşmesi amacıyla el sıkışması adetine benzerlikten dolayı bu duruma da bey'at denmiştir.^[12] Dini bir kavram olarak ise biat, aslında kulun emirlerine itaat edeceğine dair Allah'a verdiği bir sözdür. Ancak bu söz Allah adına ya Peygamber'e ya da Peygamber'in halifesine verilerek yapılır.^[13] Söz verildikten sonra hoş giden ya da gitmeyen bütün hususlarda söz verilen mercie tam bir itaat gereklidir ve bu itaatin sonucunda ise bir takım uhrevi kazançlar söz konusudur.^[14] Kur'ân'da biat kelimesi geçmemekle birlikte "Sana bîat edenler ancak Allah'a bîat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir."^[15] ayetinde olduğu gibi bey' kökünden türemiş mübâyaa'nın çeşitli türleri Peygamber'e itaat ve ona verilen ahitlere sadık kalma anlamında kullanılmıştır.^[16]

Arap toplumunda Hz. Peygamber'in yaptığı şekliyle biat uygulaması bulunmamakla birlikte ant içmek ve anlaşma yapmak anlamlarına gelen "hilf" uygulaması vardı.^[17] Bu uygulamada taraflar

[9] Abdullah Turhan, *Câhiliye'den Kur'ân'a Yönetim Kavramlarının Tarihi Semantiği (Adâlet- İtaat- Ehliyet- Şûra- Biat)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019).

[10] Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beirut: Daru Sadr, 1414/1993), "by'a", 8/23.

[11] Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed Râğıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân* (Beirut: Dâru'l-Kalem, ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412), 155.

[12] Cengiz Kallek, "Biat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/124-125.

[13] bk: Abdullah el-Endelûsî İbn Ebî Cemre, *Behçetü'n-Nüfûs Şerhu Muhtasari Sahihî'l-Buhârî*, nşr. Bekrî Şeyh Emin (Beirut: b.y., 1997).

[14] İbn Haldun, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergah Yayınları, 1982), 1/577-578.

[15] el-Fetih 48/10.

[16] Erdinç, "İslam Siyaset Düşüncesinde Siyasal Baskı unsuru Olarak Biat -Ebû Hanife Örneği-", 296.

[17] İbn Manzûr, "hilf", 9/55; Râğıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, 252.

bazen ellerini kan dolu bir kaba daldırarak karşılıklı ahitleşirlerdi.^[18] Zorlu çöl şartlarında ve asabiyete dayalı sosyal hayatta varlıklarını sürdürmek isteyen kabileler için daha güçlü kabilelerle bir nevi saldırmazlık ve yardımlaşma anlaşması olan hilf yapmak, bir tercih değil zaruret haline gelmişti. Zira bu anlaşmalar güçlü kabilelerin yağma ve istilalarına karşı en etkili korunma imkânlarından sayılıyordu.^[19]

Hız. Peygamber'in aldığı biatler, ilk Müslümanların nazarında hem Hız. Peygamber'i siyasi bir lider konumuna taşıyor hem de verilen sözler ve yapılan ahitlerle iman merkezli bir bağın meydana gelmesine vesile oluyordu. Bu bağ, henüz bir devlet sisteminin olmadığı zamanlarda ilk Müslüman topluluğun belli bir lider ve belli ilkeler etrafında birleşmesini de sağlıyordu. Hız. Peygamber zamanında daha çok dinin emrettiği sosyal, siyasal, ekonomik ve ahlaki ilkelere bağlılığı ifade eden kavram, Hız. Ebû Bekir'in halife seçilmesiyle birlikte siyasi yönü ön plana çıkan bir kavram haline dönüşmüştür.^[20]

Hız. Peygamber, İslam'ı tebliğ vazifesi gereği toplumun her kesimine yeni dini anlatmak için birtakım faaliyetlerde bulunuyordu. Bu bağlamda bölgenin değişik yerlerinden panayrlara katılmak için gelen Arap kabilelere tebliğde bulunan Hız. Peygamber, risâlet görevinin on birinci yılında hac mevsiminde Akabe denilen mevkide Hazrec kabilesinden bir grup Medine'ye tebliğde bulundu. Hız. Peygamber'in davetini kabul eden bu grup, Medine'ye dönerek hem kendi kabilelerine hem de düşmanları olan Evs kabilesine İslam'ı anlatacaklarına ve gelecek yıl tekrar buluşmak üzere söz vererek memleketlerine döndüler.^[21] Ertesi yıl Hazrec kabilesinden on kişi Evs kabilesinden de iki kişi olmak üzere Hız. Peygamber'e verdikleri söz üzere Akabe denilen mevkide tekrar buluştular.^[22] Ubâde b. Sabit bu buluşmada Hız. Peygamber'in kendilerinden "Allah'a şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, çocuklarınızı öldürmemek, iftira etmemek, iyilik hususunda O'na isyan etmemek"^[23] konularında söz aldığını ve "Eğer sözünüzde durursanız sizin için cennet vardır. Eğer onlardan herhangi bir şeyi örtbas ederseniz işiniz Allah'a kalmıştır. Dilerse azap eder. Dilerse affeder." şeklinde buyurduğunu haber vermiştir.^[24] Bu buluşma birinci akabe biatı olarak isimlendirilmiştir.

Mus'ab b. Umeyr'in Medine'de yaptığı tebliğ faaliyetleri^[25] sonrasında Müslüman olan ikisi kadın yetmiş beş Müslüman, nübüvvetin on üçüncü senesi Hız. Peygamber'le Akabe denilen mevkide tekrar buluşmuş ve ona biat etmişlerdir. Bu buluşmada Hız. Peygamber'in yanında amcası Abbas b. Abdülmuttalib de bulunmuştur.^[26] Hız. Peygamber Medine'den gelen heyete bir konuşma yaparak onlardan şehirlerine hicret ettiği takdirde kendisini kendi canları gibi koruyacaklarına, rahat zamanlarda olduğu gibi zor günlerde de kendisine itaat edeceklerine, maddi yardımlarını esirgemeyeceklerine, kötülükten menedip iyiliği emreceklerine, kimsenin kınamasından çekinmeden hak üzere sabit kalacaklarına dair söz alarak biat gerçekleştirdi.^[27] Daha sonra o grup

[18] Ebû Osmân Amr b. Baħr b. Maħbûb el-Kinânî el-Leysî el-Câhız, *el-Ĥayevân* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424), 4/494.

[19] Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm* (Bağdat: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1955), 7/331.

[20] Erdinç, "İslam Siyaset Düşüncesinde Siyasal Baskı Unsuru Olarak Biat -Ebû Hanife Örneği-", 301.

[21] Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Taha Abdurrauf Sad (Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1411), 2/277.

[22] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/279; Ebû Abdullâh Muħammed b. Sa'd b. Menî İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, nşr. İhsan Abbâs (Beyrut: Dâru Sâdr, 1388-1968), 4/219.

[23] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/281; İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, 4/219.

[24] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/281.

[25] Mehmet Salih Gündüz, "Mus'ab b. Umyer'in Hayatı, Kişiliği ve İslam Tarihindeki Yeri", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (Haziran 2017), 128.

[26] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/290.

[27] Ebû Abdullâh Ahmed b. Muħammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnâvût, Âdil Murşid v.dğr (b.y.: Muessesetu'r-Risâle, 1421-2001), 22, 346; Ebû Hâtim Muħammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *es-Sahîh*, nşr. Mehmet Ali Sönmez, Halis Aydemir (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1433-2013), 235; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/302.

arasından on iki temsilci seçti. İkinci Akabe biatı olarak nitelendirilen bu anlaşmadan sonra Hz. Peygamber ahabına Medine'ye hicret etmeleri için izin verdi.

Akabe biatlerinden başka Hz. Peygamber'in toplu halde aldığı bir diğer biat de Rıdvan biatidir. Hicretten sonra altıncı yılda umre yapmak niyetiyle ahabıyla birlikte Mekke'ye yola çıkan Hz. Peygamber, Hudeybiye mevkiinde konakladı.^[28] Müşrikler Hz. Peygamber ve ahabının Mekke'ye engellemek için Hâlid b. Velîd komutasında bir ordu hazırladılar. Bunu haber alan Hz. Peygamber, niyetlerinin savaş değil Kabe'yi ziyaret etmek olduğunu bildirmek için Hz. Osman'ı elçi olarak gönderdi. Müşrikler Hz. Osman'ın tüm ikna çabalarına rağmen onu dinlemeyerek alıkoydular. Hz. Osman'ın dönmemesi ve şehit edildiğine dair gelen haber üzerine^[29] Hz. Peygamber, sayıları 1400 civarında olan^[30] ahabından sonuna kadar savaşmak ve asla kaçmamak üzere^[31] söz alarak biatleşti.^[32] Kur'ân'da "O ağacın altında sana bağlılık sözü verdikleri sırada o mü'minlerden Allah razı olmuştur; gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur ve güven vermiş, pek yakın bir fetihle ve elde edecekleri birçok ganimetle de kendilerini ödüllendirmiştir. Allah, izzet ve hikmet sahibidir."^[33] ayetine konu olan biate iştirak edenlerden Allah'ın razı olması dolayısıyla bu biate "Bey'atü'r-rıdvân" denilmiştir. Hz. Peygamber de "Ağaç altında bana biat edenlerden hiçbirisi cehenneme girmeyecektir" buyurarak biate katılan ahabını müjdelemiştir.^[34]

Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiği zaman önce erkeklerden sonra ise kadınlardan İslam'ın emir ve yasalarına uymak konusunda biat almıştır. Bu biate katılanlar "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, iftira etmemek, iyilik konusunda isyan etmek"^[35] üzere Hz. Peygamber'e biat etmişlerdir. Yine Mekke fethedildiği gün Hz. Peygamber insanları Müslüman olamaya ve kendisine biat etmeye çağırmıştır. Biate katılanlar Allah'a iman ve Hz. Muhammed'i peygamber kabul etmek üzere Hz. Peygamber'e biat etmişlerdir.^[36]

Hz. Peygamber toplu yapılan bu biatler dışında kimi zaman tek tek biat almış,^[37] kimi zaman biat yapacak kimse adına vekilinden de biat almıştır. Örneğin Hz. Peygamber'e biat etmeye gelen Dımâd b. Sa'lebe, kabilesinden başka bir kimseye de vekâlet ederek Hz. Peygamber'e biat etmiştir.^[38] Yine Rıdvan biatına katılamayan Hz. Osman'ın yerine kendisi vekil olmuş ve kendi kendine musâfaha yaparak Hz. Osman adına biat almıştır.^[39] Hz. Peygamber vekillerden biat aldığı gibi kimi zaman da vekil tayin ederek kendisi adına biat aldırmıştır. Hz. Ömer'in ensar kadınlarından biat alması bu şekilde gerçekleşmiştir.^[40]

[28] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 4/275.

[29] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 4/282.

[30] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 4/276.

[31] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 4/283; Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, "Cihad", 110.

[32] Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisâbü'rî Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahîh-i Müslim*, haz. Salih b. Abdulaziz, Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde (Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000), "İmâre", 68.

[33] el-Fetih 48/10.

[34] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 23/93.

[35] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 37/351.

[36] Ebû'l-Hasen Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî İbnu'l-Eşîr, *el-Kâmil fî't-Târîh* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1417-1997), 2/125; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-âsâr* (b.y.: Mek-tebetü'l-Esedî, 2003), 820.

[37] Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmiu'l-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar* (Kahire: Dâru's-Şa'b, 1987), "Cihad", 110.

[38] Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Cezerî İbnu'l-Eşîr, *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, nşr. Alî Muhammed Mu'avvi'd, Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415-1994), 3/56; Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Alî Husevircidî Beyhaqî, *Delâilu'n-Nubuvve*, nşr. Abdu'lmu'tî Kâlacî (Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1408-1988), VII/2/223; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 14/527.

[39] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 4/283.

[40] Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Amed b. Hanbel, *el-Musned*, nşr. Heyet (Cemiyetu'l-Meknez, 1431-2010), 9/2552.

2. Bir Paradigma Değişimi Olarak Hz. Peygamber'in Biatleri

Hz. Peygamber'in gönderildiği câhiliye toplumunun hayat tarzı, ahlaki özellikleri ve davranış biçimleri, genel olarak şirk inancı ve asabiyet düşüncesi bağlamında şekillenmişti. Bu toplumda neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirleyen toplumsal normlar da doğal olarak şirk ve asabiyet merkezli câhiliye kültürünün etkisiyle oluşmuştu. İçki, kumar, fuhuş, tefecilik, kan davası, kadınlara ve kölelere karşı zulüm ve haksızlık bu çağın genel karakteristiği olmuştur.^[41] Kadınların fuhşa zorlanıp hiçbir hakkının gözetilmediği,^[42] kız çocuklarının ailesi açısından bir utanç kaynağı olarak görülüp diri diri toprağa gömüldüğü^[43] bu toplum, ölüm sonrası hayata ve dolayısıyla bu dünyada yapıp ettiklerinin ahirette bir karşılığı olacağına da inanmıyordu.^[44] Ahiret inancından yoksunluk, genel ahlak kuralları ve değer yargıları bakımından toplumsal çürümeye sebep olduğu gibi asabiyet düşüncesi de sosyal yapının bir haksızlık ve zulüm düzenine evrilmesine vesile olmuştu. Cündeb b. Anber b. Temîm'in câhiliye dönemine ait bir şiirine nispet edilen ve aynı zamanda bir Arap atasözü olan "Kardeşin zalim de olsa, mazlum da olsa yardım et."^[45] düşüncesi bağlamında şekillenen asabiyet anlayışı, bu toplumun değer yargılarının oluşmasında başat faktörlerden olmuştur. Zira İbn Battâl, (öl. 449/1057) asabiyet anlayışıyla hareket eden toplumun fertlerinin, soy ve şeref bakımından kendilerinden aşağı gördükleri sosyal tabakalarla evlilik yapmadığını bildirmiş,^[46] Alîyyul-Kârî (öl. 1014/1605) bu anlayış nedeniyle toplumun fertleri arasında gösteriş, kibir,^[47] soyuyla övünme,^[48] kız çocukları nedeniyle utanç hissetme^[49] gibi özelliklerin yaygın olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca başka kabilelerin neseplerini aşağılamak, zina sonucu doğan çocukları zina yapılan erkeklerden herhangi birisine nisbet etmek,^[50] ganimet elde etmek ve övünmek için savaşmak ve yağma yapmak,^[51] verilen davetlere yalnızca zengin ve soyluları çağırarak asabiyet düşüncesine göre şekillenen câhiliye toplumunun genel özellikleri arasında sayılmıştır.^[52] Görüldüğü gibi şirk inancı ve asabiyet düşüncesi bağlamında şekillenen câhiliye kültürü, bu toplumundaki ahlaki kuralların oluşumundan fertlerin davranış modellerine, sosyal düzenin tesisinden toplumsal ilkelerin oluşumuna kadar en belirleyici paradigma olmuştur.

Hz. Peygamber, risâlet göreviyle gönderildiği ilk andan itibaren şirk ve asabiyet merkezli câhiliye anlayışına karşı tevhid, nübbüvvet ve ahiret inancını merkeze alan yeni bir paradigma oluşturmayı gaye edinmiştir. Bu paradigmanın ve bu paradigmaya dayalı yeni medeniyetin toplumsal normlarının ilk nüveleri ise Hz. Peygamberin kimi zaman tek tek kimi zaman ise toplu

[41] Ali, *el-Mufasssal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, 1/37.

[42] M. Ali Mevlana, *Peygamberimiz Aleyhisselâm*, çev. Ömer Rıza Doğrul (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1925), 27; Kapar Mehmet Ali, *Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebetleri* (İstanbul: İlim Yayınları, 1987), 1/206.

[43] Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân et-Temîmî ed-Dârimî, *el-Musned*, nşr. Heyet (Kâhire: Dâru't-Tesîl, 1436-2015), "Mukaddime", 2.

[44] Ebû Muhammed Abdullâh b. Muslim b. Kuteybe ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs* (b.y.: el-Mektebu'l-İslâmî - Muessesetu'l-İşrâk, 1420-1999), 325.

[45] el-Meydânî Ebû'l-Faḍl Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbü'rî, *Mecmau'l-Emşâl*, nşr. Muhammed Muhyî'd-Dîn Abdulhamîd (Beyrut: Dâru el-Marife, ts.), 334; Ebû Hilâl el-Askerî Ebû Hilâl el-Ḥasen b. Abdullâh, *Cemheretu'l-Emsâl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 58.

[46] Ebû el-Ḥasan Alî b. Hâlef b. Abdulmelik İbn Battâl İbn Battâl, *Şerhu Saḥîhi'l-Buḥârî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 2003), 1/33.

[47] Ebu'l-Hasen Nûreddîn Alî el-Mollâ Alîyyul-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu mişkâti'l-mesâbih*, thk. Sitki Muhammed Cemil Attâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1422-2002), 3/1227.

[48] Alîyyul-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu mişkâti'l-mesâbih*, 9/3792.

[49] Alîyyul-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu mişkâti'l-mesâbih*, 8/3119.

[50] Ebû Zekerîyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî alâ Muslim* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392-1972), 39.

[51] Muhammed b. İzzuddîn Abdullatîf b. Abdulazîz b. Emînuddîn b. Firiştâ er-Rûmî el-Kirmânî el-Hanefî İbnu'l-Melek, *Şerhu Mesâbihi's-Sunne*, nşr. Nureddîn Tâlib, 1433-2012, 5/546.

[52] Muhammed b. Alî Şevkânî, *Neylu'l-evtâr min esrârî Multeka'l-ahyâr*, thk. M. Subhî b. Hasen Hallâk (Riyad: Dâru İbni'l-Cevzi, 1427), 6/212.

halde aldığı biatlerin içerdiği maddelerde kendini göstermiştir. Nitekim muhataplarından aldığı biatlerde Allah'a ortak koşmamak,^[53] Allah için kimsenin kınamasından korkmamak,^[54] biatten ayrılanın hükmünün Allah'a ait olacağını bilmek^[55] gibi sürekli Allah'a iman merkezli bir ahitleşme gerçekleştiren Hz. Peygamber, İslam inanç esaslarından tevhide, biat içeriklerinin ana maddesi olarak zikretmiş ve bir anlamda yeni medeniyetin ve bu medeniyete ait toplumsal ilkelerin ana paradigmasının tevhid olacağını beyan etmiştir. Böylece Hz. Peygamber, muhataplarından aldığı biatlerde bir yandan çoklu tanrı inancına sahip Mekke toplumunu tek tanrı inancına davet etmiş, bir yandan da bu inancın sosyal hayattaki karşılıklarının yerine getirilmesi için de onlardan söz almıştır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in biatleri hem tevhide dayalı İslam inanç sistemine bir davet hem de bu inanç sisteminin bütün alanlarıyla şekillendirdiği yeni bir toplumsal yapı inşa edilmesi için atılan ilk adımlardan olmuştur.^[56] Hz. Peygamber, gerçekleştirdiği biatlerle câhiliye toplumunun hayata müdahil olmayan iman anlayışına karşılık hayatın tamamına ve insanın tüm davranışlarına etki eden bir iman anlayışı oluşturmuştur. Yeni toplumsal ilkelerin oluşmasında işte bu iman anlayışı en belirleyici faktör olmuştur.

Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği biatler ilk Müslüman fertlerde tevhid inancının yerleşmesine katkı sağladığı gibi bir peygamber inancına sahip olmayan toplumun nübüvvet müessesesini ve bu müessesenin sunduğu ahlaki, sosyal, ekonomik ve siyasi ilkeleri kabullenmesine de katkı sağlamıştır. Câhiliye toplumu, mensubu olduğu kabilenin lideri dışında başka birisine itaat etmeyi kabullenmeyen bir yapıya sahipti.^[57] İşte tam da bu nedendir ki, câhiliye toplumunda itaatin ana sebebi asabiyettir. Kendi asabesi dışında birine itaat etmek ise bir zillettir.^[58] Nitekim bu konuda Ebû Cehil şöyle demiştir: "Biz Abdülmenaf oğulları ile şeref ve soy bakımında yarıştık durduk. Onlar insanlara yemek yedirdiler, biz de yedirdik. Onlar mal verdiler, biz de verdik, onlar yük altına girdiler, biz de girdik. Ta ki dizlerimizin üzerine çöküp yarışan iki at gibi denk olduk. Şimdi çıkmış, "Bizden bir Peygamber geldi, ona gökten vahiy iniyor" diyorlar. Biz bu hususta onlara nasıl yetişebiliriz. Bu nedenle vallahi ne Muhammed'e inanır ve ne de kabul ederiz."^[59] Bu toplumun câhiliye toplumu olarak isimlendirilmesinin en önemli nedenlerinden birisi de kabile reislerinin siyasi liderliğinden başka sözlerini dinleyecekleri ve itaat edecekleri peygamberlik gibi bir örneklik müessesesinin olmamasıdır. Nitekim câhiliye toplumunda zaman içerisinde kaybolan peygamberlik inancının yerini gaybtan haber ve ilham aldıklarını iddia ederek toplumu yönlendiren ve "Sâdin" veya "Kâhin" olarak isimlendirilen din adamları almıştır.^[60] Bu din adamları genel olarak mabetlerde putlardan aldıklarını iddia ettikleri kafiyeli sözleri insanlara aktararak onları yönlendirirlerdi.^[61] Ayrıca bu kâhinler putlara nasıl ibadet yapılması gerektiğini insanlara öğretir ve putlar adına insanlara itaat etmeleri gereken emirler verirlerdi.^[62] Toplum da onların putlar vesilesiyle elde ettikleri bu itibara saygı gösterir, hastalandıklarında^[63] ya da önemli bir işe karar verecekleri zaman onlara gider ve söylediklerine itaat ederlerdi.^[64] Bu din adamlarının içinde

[53] Müslim, "Hudûd", 41.

[54] Müslim, "İmâre", 41.

[55] Buhârî, "Menâkibu'l-ensâr", 43.

[56] Ünver Günay, "Değişimin Sosyolojik Boyutu Bağlamında Toplumsal Değişme ve İslamiyet İlişkileri", *Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam Sempozyumu* (Anakara: TDV Yayınları, 2007), 45.

[57] Adem Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumunu* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017), 23.

[58] Ali, *el-Mufassal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, 5/219-112.

[59] Şemsüddîn Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehbî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhiri'l-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1413-1993), 1/161.

[60] Hasan Hüseyin el-Hac, *Hadâratul-Arab fi asri'l-Câhiliyye* (Beyrut: Müessesetü'l-camiyye li'd-Dirâsât, 1409/1989), 51-52.

[61] Ali, *el-Mufassal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, 12/334.

[62] Ali, *el-Mufassal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, 3/111.

[63] Ali, *el-Mufassal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, 16/15.

[64] Ali, *el-Mufassal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, 3/111.

buldukları toplumu ıslah edecek, onlara ahlaki manada örneklik ve rehberlik edecekleri bir konumları söz konusu değildi. Onların temel misyonu gaybtan verdiklerini iddia ettikleri haberler ve şeytani ilhamlarla toplumun putlara olan bağlılığını muhafaza etmekte.^[65] Vahiy bilgisinden yoksun câhiliye toplumu onlardan aldıkları bilgiye büyük önem veriyordu. Hz. Peygamber, gerçekleştirdiği biatlerde bir takım ahlaki ve sosyal ilkeleri şart koştuğu gibi bir peygamber olarak itaat edilecek ve örnek alınacak yegâne liderin kendisi olduğunu da açıkça beyan ediyordu. Nitekim Rab olarak Allah'ın, Peygamber olarak Hz. Muhammed'in kabul edilmesi,^[66] her şart ve durumda Peygamber'e itaat edilmesi,^[67] Peygamber'in canının kendi canları gibi korunması^[68], gerekirse Peygamber'in hayatı için kendi hayatlarının feda edilmesi,^[69] Peygamber'in koyduğu ahlaki, sosyal, ekonomik ve siyasi ilkelere sonuna kadar uyulması^[70] hiçbir şartta Peygamber'in emrine itaatsizlik edilmemesi^[71] gibi Hz. Peygamber'i toplumda yegâne önder, örnek ve lider konumuna taşıyan maddeler, yapılan biatlerin ana şartlarından olmuştur. Böylece daha dinin tebliğ edildiği ilk yıllardan itibaren câhiliye toplumunda hem bilgi kaynağı hem de liderlik açısından büyük bir değişim gerçekleşmeye başlamıştır. Zira Hz. Peygamber, gerçekleştirdiği biatlerle bir yandan toplumsal bir liderlik elde etmiş bir yandan da câhiliyenin hurafelere ve mistik inanışlara dayanan bilgi kaynaklarını ortadan kaldırarak yerine İslam medeniyetinin ana bilgi kaynağı olan vahyi yerleştirmiştir. Böylece hem bu bilgiyi insanlara ulaştıran hem de bu bilginin nasıl uygulanacağını gösteren Hz. Peygamber, İslam medeniyetinin toplumsal normlarını belirleyecek olan nübüvvet müessesesinin muhatapları tarafından kabul edilmesini sağlayacak ilk adımları atmıştır.

Hz. Peygamber'in câhiliye toplumunda gerçekleştirdiği paradigma değişiminin tevhid ve nübüvvetle birlikte üçüncü sac ayağı ise ahiret inancı olmuştur. Zira Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği biatlerin en önemli içeriklerinden birisi de ahiret inancına yönelik maddeler olmuştur. Nitekim ahiret inancı, yeni dinin esaslarının özü olan tevhid, nübüvvet ve ahiret maddelerinden müteşekkil usûl-ü selâse'den birini temsil eder.^[72] Ahiret inancı, ebedi yaşama arzusuna sahip insan için fitri bir duygudur.^[73] İyi ya da kötü amellerinin ahirette de bir karşılığı olacağına inanan insan, dünya hayatında daha güzel ve faydalı bir hayat yaşar. Zira ahiret inancı, ahlaklı ve erdemli bir hayatın temel motivasyonlarından birisidir.^[74] Hz. Peygamber, en basit insani ve ahlaki erdemlerden bile yoksun olan câhiliye toplumunun ıslahı için sürekli olarak ahiret hayatını hatırlatmıştır. "Ey insanlar! Allah'ın varlığını aklınızdan çıkarmayın. Râcife'nin (sûra ilk üfürülmenin) zamanı geldi, bunun hemen ardından da Râdife (sura ikinci üfleme) gelecektir. Ölüm, bütün şiddet ve sancılılarıyla muhakkak gelecektir; ölüm, muhakkak herkesi bulacaktır."^[75] buyuran Hz. Peygamber, ahiret inancını sürekli toplumun gündeminde tutmayı gaye edinmiştir. Bu bağlamda ilk Müslümanlarla yaptığı biatlerde de sürekli ahiret merkezli ahitleşmeler yapmış, Peygamber'e verdiği sözden dönenlerin ahiret azabıyla karşılaşacaklarını haber vermiş,^[76] kendisine biat edip

[65] Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, 12/334; 15/126.

[66] Müslim, "Hudûd", 41.

[67] Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesâî, *Sünen-i Nesâî*, haz. Salih b. Abdulaziz, Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde (Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000), "Biat", 16.

[68] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/290-292.

[69] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 4/283.

[70] Nesâî, "Biat", 18.

[71] Buhârî, "Menâkibu'l-ensâr", 43.

[72] Çağfer Karadaş, "İslam Düşüncesinde Ahiret Hayatı", *İslâm'da Ahiret İnancı* (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2007), 31.

[73] Hayati Hökelekli, "Dini Hayatın Bütünlüğü Açısından Ahiret İnancının Psikolojik Temelleri", *İslâm'da Ahiret İnancı Sempozyumu* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2007), 139.

[74] Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd, *Tehâfütü't-tehâfüt*, nşr. Süleyman Dünya (Kahire: Daru'l-Ma-arif, 1966), 585.

[75] Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, haz. Salih b. Abdulaziz, Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde (Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000), "Sifatü'l-Kiyâme", 23.

[76] Müslim, "Hudûd", 41.

bu biatin gereklerini yerine getirenlerin ise cehenneme girmeyeceklerini müjdeleyerek^[77] biat içerikleri vesilesiyle muhataplarında ahiret inancının olgunlaşmasını sağlamıştır. Henüz İslâm'ın devletleşmediği yıllarda yapılan biatler, ödül ve ceza bakımından dünyevi değil uhrevi yaptırımlar içermiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'e biat edip söz verenler doğal olarak ahiret inancını da benimsemişlerdir. Böylece yeni İslam toplumunun oluşum sürecindeki toplumsal ilkeler, ahiret inancını merkeze alan bir şekilde teşekkül etmiştir.

Tüm bu mülahazalar ışığında diyebiliriz ki, Hz. Peygamber'in İslâm'ın ilk yıllarında gerçekleştirdiği paradigma değişiminin genel olarak tevhid, nübüvvet ve ahiret merkezli bir değişimdir. Bu paradigma değişimine dair ilk nüveler ise Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği biatlerin şartları içerisinde mevcuttur. Kurulan yeni medeniyetin ve bu medeniyeti oluşturacak fertlerin uyacağı temel kuralların, ahlaki ilkelerin ve toplumsal ilkelerin de Hz. Peygamber'in ilk Müslümanlardan aldığı biatlerle topluma tanıtılmış ve kabul ettirilmiştir.

3. İçerdiği Toplumsal İlkeler Bağlamında Hz. Peygamber'in Biatleri

3.1. İmani İlkeler

Şüphesiz toplumsal değişimler ve bu değişimlere kaynaklık eden ilkelerin o toplumda yerleşmesi bir süreç içerisinde gerçekleşir. Bu süreç, toplumların içinde buldukları şartlara, sahip oldukları kültür ve medeniyet alt yapısına göre değişim gösterebilir.^[78] Hz. Peygamber'in risâlet vazifesiyle görevlendirildiği câhiliye toplumunun değişimi de belli bir süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber bu süreci câhiliye toplumundan medeni topluma geçişte bir hazırlık devresi olarak nitelendirebileceğimiz "tedricilik" ilkesi bağlamında gerçekleşmiştir.^[79] Yani bu süreç, gelişigüzel bir şekilde değil bizzat Hz. Peygamber tarafından belli bir strateji, plan ve program çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.^[80] Câhiliye toplumunun sosyal, ahlaki, siyasi ve ekonomik hayatlarını etkileyen bu değişim öncelikli olarak bir inanç ve zihniyet değişimi olarak gerçekleşmiştir. Zira dini değerlerin ve bu dinin öngördüğü ilkelerin bir topluma aktarımı, ancak o dine ait kavramların ve inanç ilkelerinin muhatap toplumda yerleştirilmesiyle mümkün hale gelir. Nitekim kendi kavramlarını, dünya görüşlerini ve inanç kaynaklı ilkelerini oluşturamamış medeniyetlerin varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürmeleri mümkün değildir.^[81] Dini değerlerin toplumun tüm katmanlarına etkili bir şekilde ulaşması için o dine ait din dilinin inşa edilmesi zorunludur.^[82] Zira farklı kültür ve yaşayış biçimine sahip toplumların dinin öngördüğü emir ve yasaklar hususunda aynı davranış modellerini sergileyebilmesi, ortak inanç ilkeleri, dünya görüşü ve buna kaynaklık eden din dili ile yakından ilgilidir.^[83]

Hz. Peygamber de gerçekleştirdiği biatlerde İslam medeniyetinin oluşum evresindeki ilk toplumsal ilkeleri belirlerken başta tevhid, nübüvvet ve ahiret inancı olmak üzere dinin öngördüğü iman esaslarını tedricilik ilkesi bağlamında topluma aktarmıştır. Bu ilke gereği de Hz. Peygamber, gerçekleştirdiği biatlerde muhataplarına ilk önce dinin öngördüğü ana iman esaslarının kabul edilmesini şart koşmuştur. Bu durum, kurulacak yeni medeniyetin ve toplumsal ilişkilerin iman esasları çerçevesinde şekilleneceğinin en önemli göstergesi olmuştur. Nitekim Hz. Aişe, hem

[77] Tirmizî, "Menâkıb", 57.

[78] Ünver Günay, *Din Sosyolojisi Dersleri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1993), 271-274.

[79] Mekki Solmaz, "Kur'an'da Birey ve Toplumun İnşası", *Batman Akademi Dergisi* 6/1 (2002), 36.

[80] Muhsin Demirci, "Kur'an'ın Nüzul Sürecinde Tedricilik", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 9 (2002), 175.

[81] Zeki Tan, "Kur'an'ı Anlamada Câhiliyenin Kitap İnancını Bilmenin Önemi", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (Ekim 2018), 121-122.

[82] Suat Cebeci, "Din Dilinin Mahiyeti ve Kavramsal Uzlaşma Sorunu", *Değerler Eğitimi Dergisi* 2/5 (2004), 7.

[83] Cebeci, "Din Dilinin Mahiyeti ve Kavramsal Uzlaşma Sorunu", 9.

vahyin nazil olma sürecini hem de Hz. Peygamber'in ilk toplumsal ilkeleri belirlerken uyguladığı stratejiyi anlatırken ilk önce imana dair ilkelerin yani Allah'a, Peygamber'e ve ahirete dair ana esasların konu edildiğini haram ve helallere dair ilgili ilkelerin ise bu ana esasların hemen ardından gündeme taşındığını bildirmiştir.^[84] Zira toplumun bir şeyin helal ya da haram oluşunu kabul etmesi ve bunlara uyması, ilk önce bu yasakları ve özgürlükleri belirleyen dinin ana iman esaslarını kabul etmesiyle mümkündür.

Bu bağlamda Hz. Peygamber gerçekleştirdiği ilk biatlerde muhataplarına ahitleşilmesi gereken ilk esaslar olarak iman ilkelerini sunmuştur. Nitekim nübüvvetin on ikinci senesi on kişi Hazrec kabilesinden iki kişi de Evs kabilesinden olmak üzere on iki kişiyle Akabe'de birinci Akabe biatını gerçekleştiren Hz. Peygamber,^[85] bu gruba ilk önce Allah'a şirk koşulmamasını ve bir peygamber olarak kendisine isyan edilmemesini şart koşmuş ve ilk maddeler olarak bu iman esaslarını zikretmiştir.^[86] Bu biatte hazır bulunan Ubâde b. Sabit'in anlattığına göre Hz. Peygamber biat maddelerini muhataplarına sunduktan sonra "Eğer sözünüzde durursanız sizin için cennet vardır. Eğer onlardan herhangi bir şeyi örtbas ederseniz işiniz Allah'a kalmıştır. Dilerse azap eder. Dilerse affeder."^[87] şeklinde buyurarak biat maddelerinin yerine getirenler için cennet, getirmeyenler için ise ahiret azabını gündeme taşımıştır. Görüldüğü gibi biat maddelerinde söz konusu edilen şartlara sadakatle ilgili ceza ve mükafat konusunda dünyevi bir yaptırımdan ziyade ahirete vurgu yapan Hz. Peygamber, bir yandan muhataplarına iman esaslarını tebliğ ederken bir yandan da yeni toplumsal ilkelerin Allah'a ve ahirete iman çerçevesinde şekillenmesini hedeflemiştir. Zira gerçekleşen biatte hırsızlık yapmamak, çocukları öldürmemek, iftira etmemek^[88] gibi toplumsal ilkelere bağlılığın ana kaynağı da Allah'a ve ahirete iman olarak sunulmuştur. Yani biat edenlerin bu maddelere sadakati konusunda bağlayıcı unsur dünyevi müeyyideler değil Allah'a, Peygamber'e ve ahirete olan imanları olacaktır. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra ve Mekke'nin fethinde de biat almış ve yine bu biatlerde ilk şartlar olarak Allah'a şirk koşulmaması ve bir peygamber olarak kendisine isyan edilmemesi hususunda biat alarak iman esaslarını öncelikli şart olarak sunmuştur.^[89] Bu durum, bir yandan iman esaslarının toplum tarafından öğrenilmesini sağlarken bir yandan da toplumsal ilkelerin iman merkezli oluşmasını sağlamıştır.

Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği biatlerde ilk maddeler olarak iman esaslarını sunması, biat maddelerinin ahlaka ve sosyal hayata taalluk eden diğer şartlarının yerine getirilmesinde bağlayıcı unsur olarak Allah'a imanı işaret etmesi ve biate sadakat konusunda dünyevi bir müeyyideyi değil ahirete imanı gündeme getirmesi, muhatap kitlede etkin bir iman anlayışının oluşmasını sağlamıştır. Zira daha işin başındayken kendilerine çizilen sınırlara sırf iman ettikleri Allah için uyan, bu sınırları aştıkları takdirde ise bir ahiret yaptırımı ile karşı karşıya kalacaklarına inanan bir toplumun tüm sosyal, siyasi ve ahlaki davranışları etkin bir iman çerçevesinden şekillenecektir. Oysa Hz. Peygamber öncesi câhiliye toplumunun Allah inancı, yaratan ancak yarattığı insanların ahlaklarına, sosyal ve siyasi hayatlarına etki etmeyen bir inanç biçimidir.^[90] Fârâbî'nin ifadesiyle Allah inancının hayatlarına etki etmediği bu toplum, "el-Medînetü'l-Câhile"^[91] denilen şehirlerde toplumsal ilkeler Allah'a ve ahirete imandan bağımsız bir şekilde oluşmuş, insanlar tamamen maddeci, tek dünyacı

[84] İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buḥârî*, 1/237.

[85] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/279.

[86] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/281.

[87] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/281.

[88] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/281; el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-âsâr*, 820.

[89] İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 2/125.

[90] Aydın Temizer, "Kur'an'a Göre Câhiliye Zihniyetinin Rubûbiyet Anlayışındaki Çelişki", *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi* 15-16 (2013), 89.

[91] Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzlugh Farabi, *Ârâu Ehli'l-Medîneti'l-Fâqılâ ve Medâdetuhâ*, nşr. Alî Bû Mulhîm (Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 1995), 15-16.

bir anlayışla hayat sürmüşlerdir.^[92] Hz. Peygamber, gerçekleştirdiği ilk biatlerde iman esaslarını biat içeriklerinin vazgeçilmez şartları şeklinde sunarak yeni oluşacak toplumun ve bu toplumun uyacağı ana ilkelerin bütünüyle Allah'a ve ahirete iman çerçevesinde oluşmasını sağlamıştır. Sü-yûtî (öl. 911/1505) Hz. Peygamber'in davetiyle birlikte Arap toplumunda dil, kavram, zihniyet ve düşünce dünyasında büyük bir değişim meydana geldiğini ifade eder.^[93] Örneğin câhiliye toplumu, mü'min ve müslim kavramlarından tasdik etmek manasında iman anlamını çıkarırken Hz. Peygamber'le birlikte bu kavramlara Allah'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahirete^[94] inanmak gibi birtakım şartlar ve vasıflar eklenmiştir.^[95] Böylece iman kavramı dini ve ahlaki boyutun yanında fertlerin bütün hayatlarına etki edecek kapsayıcılıkta bir anlam kazanmıştır.^[96]

Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği ilk biatlerde tevhid, nübüvvet ve ahiret inancı olarak gündeme gelen iman anlayışı, ilerleyen süreçte yeni oluşan sosyal yapıyı ve toplumsal ilkeleri kökünden değiştiren bir dinamizmi ve kuşatıcılığı da beraberinde getirmiştir. Nitekim daha sonraki süreçte imanı daha kapsamlı bir şekilde tarif eden Hz. Peygamber, "İmanın yetmiş küsur şubesi vardır. Bu şubelerin en üstünü 'Lâ ilâhe illâllâh'tır' (Allah'tan başka ilâh yoktur.) En düşük derecesi ise yolda bulunan eziyet verici şeyleri kaldırmaktır. Hayâ da imanın bir şubesidir."^[97] buyurarak Allah inançlarının hayatlarına etki etmediği câhiliye toplumunun aksine yeni toplumsal düzende ve kurulacak medeniyette yoldaki bir taşı kaldırmanın ve haya etmenin bile imandan kaynaklandığını vurgulamıştır.^[98] Yine "Kim Allah'a ve âhirete iman ediyorsa komşusuna eziyet etmesin. Kim Allah'a ve âhirete iman ediyorsa misafirine ikram etsin. Kim Allah'a ve âhirete iman ediyorsa ya hayır söylesin ya da sussun!"^[99] buyuran Hz. Peygamber, komşuya iyi davranmak, misafiri ağırlamak, yerli yersiz konuşmalardan uzak durmak gibi toplumsal kuralların imanla bağına vurgu yapmış, Müslümanların birbirlerini sevmelerinin,^[100] ikramda bulunmalarının, selam vermelerinin imanın bir gereği olduğunu^[101] bildirmiştir. Ayrıca alınan borcu vaktinde ödemenin,^[102] eşlere güzel muamelede bulunmanın,^[103] Kur'ân'ı öğrenme ve öğretme çabasının,^[104] kimseye kötülük etmemenin,^[105] hep imandan kaynaklanan davranışlar olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in İslam medeniyetinin kuruluş evresine denk düşen ilk biatlerde sıkça dikkat çektiği ahiret inancı, ilerleyen süreçte fertlerin birbirlerinin hak ve hukukuna riayet etmeleri,^[106] din kardeşlerinin ırz ve namuslarını muhafaza etmeleri,^[107] toplum içindeki yetim ve yoksulları korumaları,^[108] sözleriyle ve fiilleriyle kimseye zarara vermemeleri^[109] gibi temel toplumsal ilkelerin yerleşmesini sağlayan en önemli iman esaslarından birisi olmuştur.

[92] Farabi, *el-Medînetü'l-Fâzıla*, 15-16.

[93] Celâlu'd-Dîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr Süyûtî, *el-Muzhir fî Ulûmi'l-Luğa ve Envâihâ*, nşr. Fuâd Alî Mansûr (Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1418), 1/235.

[94] Müslim, *Sahîh-i Müslim*, "İman", 5.

[95] Süyûtî, *el-Muzhir fî Ulûmi'l-Luğa ve Envâihâ*, 1/235.

[96] Toshihiko Izutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, çev. Kürşat Atalar (İstanbul: Pınar Yayınları, 2012), 19.

[97] Nesâî, "İman", 16.

[98] Müslim, "İman", 58.

[99] es-Sicistânî Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, haz. Salih b. Abdulaziz, Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde (Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000), "Edeb", 122-123.

[100] Ebû Dâvûd, "Edeb", 130.

[101] Buhârî, "İman", 6.

[102] Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvinî İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, haz. Salih b. Abdulaziz, Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde (Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000), "Ticaret", 62.

[103] İbn Mâce, "Nikah", 50.

[104] İbn Mâce, "Sünnet", 16.

[105] Buhârî, "Rikak", 34.

[106] Nesâî, "İmâmet", 58.

[107] Ebû Dâvûd, "Menâsik", 87.

[108] İbn Mâce, "Edeb", 6.

[109] Müslim, "Birr", 59.

Görüldüğü gibi biatlerin ilk maddeleri olan Allah'a, Peygamber'e ve ahiret gününe iman esasları süreç içerisinde tüm toplumsal ilkelerin, insani münasebetlerin ve yeni sosyal düzenin ana kaynağı haline gelmiştir. İslam medeniyetini şekillendiren, İslam toplumunun bütün münasebetlerine tesir eden ve ilk toplumsal ilkelerin oluşmasına kaynaklık eden işte bu etkin iman anlayışdır diyebiliriz.

3.2. Ahlaki İlkeler

Ahlak, İslam medeniyetinin ana unsurlardandır. Hz. Peygamber ise bu medeniyetin kuruluş döneminde getirdiği ahlaki ilkeler ile bir ortak değerler manzumesinin oluşmasında kurucu bir rol üstlenmiştir. "Ben, güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim."^[110] buyuran Hz. Peygamber, kurulacak yeni medeniyetin ve toplumsal düzenin vahye dayalı ahlak ilkeleri çerçevesinde gerçekleşeceğine işaret etmiştir. Bu bağlamda nübüvvetin ilk yıllarında gerçekleştirdiği biatlerde iman ilkelerinin hemen ardından ana ahlak ilkeleri konusunda muhataplarından söz alması bu durumun en açık göstergesidir. Nitekim Hz. Peygamber, Medineli bir grupla yaptığı ilk Akabe biatinde ana iman esası olan şirk koşmama şartından hemen sonra hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocukları öldürmemek, iftira etmemek gibi temel ahlak ilkelerini biat maddeleri olarak şart koşmuştur.^[111] Bu bağlamda ahlak da itikat ve ibadetle birlikte biat içeriklerindeki üç temel esastan birisi oluşturmuştur.^[112] Medeniyetleri oluşturan toplumların sahip olduğu ahlaki ilkeler, o medeniyetlerin hangi değerler çerçevesinde şekilleneceğini belirleyen temel etkidir.^[113] Bu bağlamda Yesrib'i bir medeniyet merkezi olan Medine'ye dönüştürecek sürecin ilk adımlarından biri olan biat içeriklerindeki ahlaki ilkeler, bu dönüşümün mimari bir dönüşümden ziyade tüm insani münasebetleri kapsayan ahlaki bir dönüşüm olacağına işaret olmuştur. Bu dönüşümün muhatabı olan câhiliye toplumunun şirk inancı, toplumda kuşatıcı bir ahlaki değerler manzumesi oluşturamamıştı. Zira putlar için sergiledikleri birtakım tâzimler,^[114] birer ibadet ritüeli olmaktan öteye geçip ahlak üretecek bir dinamizme sahip değildi. Ayrıca ahlaki ilkelere kaynaklık edecek etkin bir ahiret inancının olmaması da^[115] bir değerler sistemi oluşmasını engellemişti.

Câhiliye toplumunun da misafire hürmet etmek, yemek yedirmek, komşulara sahip çıkmak gibi bir takım ahlaki özellikleri vardı.^[116] Ancak câhiliye toplumundaki ahlaki hasletlerin kaynağı genel olarak kabilecilik, asabiyet ve başkalarına gösteriş yapmak gibi dünyevi kaygılardan kaynaklanıyordu. Hz. Peygamber'in başta biat içeriklerindeki ahlaki ilkeler olmak üzere topluma sunduğu ahlak anlayışının kaynağı ise Allah'a ve ahirete iman olmuştur. Nitekim nübüvvetin on ikinci senesi Akabe'de gerçekleşen biatte^[117] hırsızlık yapmamak, çocukları öldürmemek, iftira etmemek gibi ahlaki ilkelere bağlı kalma şartını sunan Hz. Peygamber, bu ilkelere Allah'a iman edildiği için sadık kalınmasını, aksi takdirde Allah'ın azap edebileceğini, bahsi geçen ahlaki ilkelere uyulduğu takdirde ise karşılığının cennet olacağını haber vererek İslam toplumunun ilk ahlaki değerlerine kaynaklık etmesi bakımından Allah'a ve ahirete imanı temel bağlayıcı esaslar olarak sunmuştur. Bu anlayış, İslam ahlakını câhiliye ahlakından ayırt eden en önemli farklardan olmuştur.

[110] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/381.

[111] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3/281; Buhârî, "İman", 11.

[112] İbrahim Çetintaş, "İslâm Medeniyetinin Kırılan Dinamiği: Ahlâk", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2014), 111.

[113] Recep Kılıç, "Ahlak ve Medeniyet İlişkisi Üzerine", *Türkiye'de Dinler Tarihi'nin Kurumsallaşması Sürecinde Prof. Dr. Abdurrahman Küçük*, ed. Ahmet Hikmet Eroğlu (Ankara: Berikan Yayınevi, 2016), 112.

[114] Ebû'l-Velid Muhammed b. Abdullâh el-Ğassânî el-Ezraî, *Ahbâru Mekke ve mâ Câe fihâ mine'l-Âsâr*, nşr. Ruşdî es-Sâlihî Mulaḥḥas (Beyrut: Dâru'l-Endelus, 1403-1983), 1/117.

[115] el-Yasin 36/78.

[116] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/425.

[117] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/279.

Hız. Peygamber'in gerçekleştirdiği biatlerde ilk İslam toplumunun ahlaki ilkeleri olarak değer-
lendirebileceğimiz, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, başkasına iftira atmamak,^[118] insanların
kınamasından korkmamak,^[119] başkalarını kendine tercih etmek,^[120] kimseden bir Őey istememek,^[121]
savaştan kaçmamak (cesur olmak)^[122] gibi hususlar ön plana çıkmıştır. Bu ilkelerden hırsızlık
yapmamaya, zina etmemeye, başkasına iftira atmamaya^[123] davet eden ilkeler özellikle toplumun
can, mal ve nesil güvenliğini sağlamaya yönelik ilkelerdir. Zira Hız. Peygamber'in, gerçekleştirdiği
biatlerde olduğu gibi ilk İslam toplumunun oluşum evresindeki uygulamalarında hem ferdi hem
de toplumsal bakımdan bir güven, huzur ve sulh ortamı oluşturmayı hedeflediği görülmektedir.
Bu nedenle insan için fitri bir duygu olan can, mal ve nesil güvenliği, ilk toplumsal ilkelerin başlıca
gayeleri arasında yer almıştır. Bu bağlamda muhataplarıyla yaptığı biatlerin dışında da fertlerin
kişisel haklarının korunmasına büyük önem veren Hız. Peygamber, mü'min tanımını yaparken
"size m'mini tarif ediyorum; o, insanların can ve mal hususunda güvendiği kişidir. Müslüman;
elinden ve dilinden insanlara zarar gelmeyendir..."^[124] buyurarak can, mal ve namus güvenliği
gibi hususlarda fertlerin haklarını gözetmenin imanın bir gereği olduğunu vurgulamıştır. Yine
"Bu günleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise canlarınız, mal-
larınız, namuslarınız da öyle mukaddestir."^[125] buyurarak, İslam toplumunda can, mal ve namus
güvenliğinin kutsal olduğuna işaret etmiştir.

Biat içeriklerinde can, mal ve namus güvenliğini esas alan ahlak ilkelerinden başka insanların
kınamasından korkmamak,^[126] başkalarını kendine tercih etmek,^[127] kimseden bir Őey istememek^[128]
ve savaştan kaçmamak (cesur olmak)^[129] gibi erdemler ise İslam toplumunu oluşturacak fertlerin
şahsiyetini inşa eden maddeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Bir toplumun ya da medeniyetin
varlığını devam ettirebilmesi o toplumu oluşturan ve medeniyete yön veren fertlerin ahlaki yk-
selişleri ile de doğrudan ilintilidir. İşte bu nedenle Hız. Peygamber'in İslam medeniyetinin kuruluş
sürecinde üzerinde en fazla durduğu hususlardan birisi de toplumu oluşturan fertlerin ahlaklı
ve şahsiyetli bireyler haline gelebilmesidir. Gerçekleştirdiği biatlerde sunduğu şartlardan olan
insanların kınamasından korkmama şartı,^[130] İslam toplumunu oluşturan fertlerin her durumda
hakkı ve hakikati söyleyebilen bireylerden oluşmasını, başkalarını kendine tercih etme şartı^[131] ise
bu fertlerin gerektiğinde inancı için maddi fedakârlıklarda bulunabilmesini sağlamaya yönelik
ilkelerdir. Yine bu biatlerde muhataplarına sunduğu kimseden bir Őey istememe^[132] ve savaştan
kamama (cesur olma) şartları^[133] da İslam toplumunu oluşturan fertlerin kimseye yk olmadan,
kendi ayakları üzerinde duran ve inancı uğrunda gerekirse hayatını feda edebilmelerini sağlamaya
yönelik ilkeler olarak değerlendirilebilir. Tüm bu ahlaki ilkeler, hem İslam toplumunu oluşturan

[118] İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 2/281.

[119] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/346; İbn Hibbn, *es-Sahih*, 235; İbn Hişm, *es-Siret'n-Nebeviyye*, 2/302.

[120] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/346; İbn Hibbn, *es-Sahih*, 235; İbn Hişm, *es-Siret'n-Nebeviyye*, 2/302.

[121] Ebu'l-Ksım Süleyman b. Ahmed b. Eyyb el-Lahm Tabern, *el-Mu'cem'l-kebir*, nşr. Hamd Abdulmecid es-Selefi (y.y: Dru İhy't Trs'l-Arabi, 2002), 18, 39.

[122] İbn Hişm, *es-Siret'n-Nebeviyye*, 4/283; Buhr, "Cihad", 119.

[123] İbn Hişm, *es-Siret'n-Nebeviyye*, 2/281.

[124] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/22.

[125] Buhr, "İlim", 9.

[126] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/346; İbn Hibbn, *es-Sahih*, 235; İbn Hişm, *es-Siret'n-Nebeviyye*, 2/302.

[127] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/346; İbn Hibbn, *es-Sahih*, 235; İbn Hişm, *es-Siret'n-Nebeviyye*, 2/302.

[128] Tabern, *el-Mu'cem'l-kebir*, 18/39.

[129] İbn Hişm, *es-Siret'n-Nebeviyye*, 4/283; Buhr, "Cihad", 119.

[130] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/346; İbn Hibbn, *es-Sahih*, 235; İbn Hişm, *es-Siret'n-Nebeviyye*, 2/302.

[131] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/346; İbn Hibbn, *es-Sahih*, 235; İbn Hişm, *es-Siret'n-Nebeviyye*, 2/302.

[132] Tabern, *el-Mu'cem'l-kebir*, 18/39.

[133] İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 4/283; Buhârî, "Cihad", 119.

fertlerin ahlak şahsiyetlerinin gelişmesine hem de İslam medeniyetinin varlığını dinamik bir şekilde sürdürmesini sağlayacaktır.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, risâlet görevinin başlangıcından vefatına kadar devam eden davet sürecinde ahlaki ilkelerin toplumda yerleşmesine ve ahlaki bir toplum yapısının oluşmasına büyük önem vermiştir. Gerçekleştirdiği biatlerde muhataplarına ana iman esaslarından hemen sonra dinin temel ahlak ilkelerini biat şartları şeklinde sunarak kurulacak yeni toplumun ahlaki esaslarını belirlemiştir. Böylece Hz. Peygamber, İslam medeniyetinin kuruluş evresinde iman kaynaklı ahlaki ilkeleri bu medeniyetin ana temellerinden birisi haline getirmiştir. Bu bağlamda ahlaki davranış modellerinin câhiliye toplumunda olduğu gibi asabiyet ve gösteriş kaynaklı değil bütünüyle Allah'a ve ahirete iman kaynaklı olması gerektiğini vurgulamıştır.

3.3. Sosyal İlkeler

Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği biatler, İslam toplumunun ilk sosyal ilkelerinin belirlenmesi bakımından oldukça önemli bir rol üstlenmiştir. Zira İslam toplumunun en önemli özelliklerinden olan din kardeşliği ve yardımlaşma,^[134] emr-i bi'l maruf ve ney-i ani'l münker,^[135] Müslüman kardeşine nasihat etmek^[136], câhiliye adetlerini terk etmek,^[137] müşrik toplumla benzeşmemek^[138], ortak değerler uğrunda savaşmak ve gerekirse canını vermek^[139] gibi temel niteliklerin ilk nüvelerine Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği biatlerde rastlamak mümkündür. Hz. Peygamber'in yeni sosyal ilkelerle birlikte gerçekleştirdiği değişim, bir yandan aynı inanca ve dünya görüşüne sahip bir toplumsal yapı oluştururken bir yandan da yeni medeniyetin temel umdelerinin toplumda yerleşmesini sağlamıştır.

Hz. Peygamber'in biatleri, her şeyden önce toplumda bir liderlik müessesesinin oluşmasını sağladığı gibi bir yandan da bu lidere karşı nasıl davranılması gerektiğine dair ana ilkeleri beraberinde getirmiştir. Zira Ubâde b. Sâbit'in birinci akabe biatının şartları arasında zikrettiği Hz. Peygamber'e itaatsizlik yapılmaması,^[140] aynı şartın Medine'ye hicret ettikten sonra^[141] ve Mekke'nin fethinin hemen akabinde yapılan biatlerde de yer alması,^[142] ikinci akabe biatinin şartlarından olan Hz. Peygamber'in canının kendi canları gibi korunması,^[143] Rıdvan Biatinin şartlarından olan Hz. Peygamber'in gösterdiği hedefler ve verdiği emirler doğrultusunda savaşılması^[144] ve zorluk anında sabredilmesi^[145] gibi hususlar hep Hz. Peygamber'in risâlet görevinin yanında siyasi bir lider olarak da kabul görmesini sağlayan ilkelerdendir. Gerçekleşen bu biatler ve biat içeriklerinde Hz. Peygamber'in liderliğine yönelik sunulan şartlar, ilk İslam toplumunun liderlik anlayışının ve lidere karşı nasıl davranılacağına ana esaslarını oluşturmuştur.

Biat içeriklerinde Hz. Peygamber'in liderliğini tesis eden ilkelerin yanındaki en önemli ilkeler, yeni toplumun özgün bir kimliğe kavuşmasını sağlayan sosyal ilkeler olmuştur. Zira Hz. Peygamber'in oluşturduğu toplumsal yapının en önemli özelliklerinden birisi de İslam dininin temel itikat ve ahlak esaslarına aykırı olan câhiliye kültür, adet ve geleneklerinin terk edilmesi ve müşrik

[134] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 31, 491.

[135] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/346; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 235; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/302.

[136] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 31/491.

[137] Buhârî, "Cenâiz", 45.

[138] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 31/491.

[139] Buhârî, "Meğazi", 35.

[140] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/281.

[141] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 37/351.

[142] İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, 2/125; el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-âsâr*, 820.

[143] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/346; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 235; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/302.

[144] Buhârî, "Meğazi" 35.

[145] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 14/283; Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, "Cihad", 110.

topluma bu alanlarda benzememektir. Bu bağlamda gerçekleştirdiği biatlerde muhataplarından müşriklerden beri olmak,^[146] onlardan hicret etmek,^[147] onların adet ve geleneklerinden olan ölülerin ardından ağıt yakmayı^[148] ve savaşlarda yağma yapmayı terk etmek^[149] gibi şartlarla biat alan Hz. Peygamber, tüm bu biat maddeleriyle İslam toplumunun kendi inanç ve ahlak esasları çerçevesinde şekillenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Müslüman olanların Müslümanların kendi inanç ve kimlikleriyle var oldukları ilk şehir olan Medine'ye hicret etmelerini ve İslam toplumu ile birlikte yaşamalarını isteyen Hz. Peygamber, iman ehlinin Medeniye toplanması gerektiğini,^[150] ifade ederek biat edenlere Medine'ye hicret etmelerini de şart koşmuştur.^[151] Cabir b. Abdullah'ın rivayet ettiğine göre kendisine biat ederek Medine'ye yerleşen bir bedevi üç kez biatini bozarak Medine'den ayrılmak istediğini Hz. Peygambere haber vermiş, fakat Hz. Peygamber şehirden ayrılması konusunda kendisine izin vermemiştir. Ancak bedevi biatini bozarak Medine'den ayrılmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Şüphesiz ki Medine şehri demirci körüğü gibidir. (Nasıl ki körük demir üzerindeki kir ve pası giderirse) Medine şehri de kötülerini atar. İyiler orada kalır" buyurmuştur.^[152]

Hz. Peygamber gerçekleştirdiği biatlerde itikad ve ahlak alanlarına yönelik düzenlemelerin yanında toplumsal dayanışma ve sosyal adaleti sağlayacak ilkeleri de gündeme getirmiştir. Zira Hz. Peygamber, yalnızca iman ve ahlak bakımından değil, sosyal ve iktisadi açıdan da ideal bir toplum oluşturmayı hedeflemiştir. Bunun için biat içeriklerinde gerektiğinde maddi fedakârlıklarda bulunarak zekât verme şartını da biat maddeleri arasında zikretmiştir.^[153] Cerir b. Abdullah Hz. Peygamber'e yaptığı biatte maddeler arasında zekatın da olduğunu belirterek "Ben Rasûlullah'a, namazı dosdoğru kılmak, zekât vermek ve her Müslümana nasihat etmek, ve müşriklerden beri olmak üzere biat ettim", demiştir.^[154] Hz. Peygamber, hem gerçekleştirdiği biatlerde bir şart olarak hem de vahyin bir gereği olarak gündeme getirdiği infak ilkesiyle toplumsal dayanışmanın sağlandığı ve güçlülerin zayıfları ezemediği bir toplum yapısı oluşturmayı gaye edinmiştir.^[155] Bu bağlamda infak da ilk İslam toplumunun sosyal ilkeleri arasında yer almıştır.

Hz. Peygamber'in biat içeriklerinde sunduğu şartlardan birisi de fertlerin yaşadıkları toplumda meydana gelen kötülöklere karşı duyarlı davranmasını sağlayan emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker ilkesidir.^[156] Hz. Peygamber ikinci akabe biatında Medine'den gelen heyete Medine'ye hicret ettiği takdirde kendisini korumaları, her şart altında kendisine itaat etmeleri ve infakta bulunmaları gibi maddelerin yanında emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker ilkesini de sadakat gösterilmesi gereken bir esas olarak sunmuştur.^[157] Böylece bir anlamda toplumun kendi kendini denetleme mekanizması olarak değerlendirilebilecek olan emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker uygulaması, toplumsal düzeni sağlayıcı ve koruyucu etkisi bakımında İslam toplumunun ilk yıllarından itibaren etkin bir ilke olmuştur.^[158] Ayrıca Cerir b. Abdullah'ın Hz. Peygamber'e biat

[146] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 31/491.

[147] Buhârî, "Meğazi", 53.

[148] Buhârî, "Cenâiz", 45.

[149] el-Buhârî, *el-Câmiu'l-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar*, "Diyat", 2.

[150] Müslim, "İman", 233.

[151] Müslim, "Birr", 6.

[152] Buhârî, "Ahkâm", 45.

[153] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 31/491.

[154] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 31/491.

[155] Osman Erdal Şahin, "20. Yüzyıl Batı Ve İslam Düşüncesinde Sosyal Adalet Yaklaşımı", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/1 (2019), 56.

[156] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/346; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 235; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/302.

[157] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/346; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 235; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/302.

[158] S. Hudgson Marshall G, *İslâm'ın Serüveni*, çev. İzzet Akyol (Yeni Şafak Yayınları, 1995), 1/277.

ederken söz verdiği şartlardan birisi olan “Müslümanlara nasihat etme”^[159] maddesi de tıpkı emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker ilkesinde olduğu gibi İslam toplumunun fertlerinin birbirlerine karşı duyarlı davranmasını ve gerektiğinde uyararak nasihat etmesini sağlamıştır.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, gerçekleştirdiği biatlerdeki zekat vermek, emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker yapmak, Müslüman kardeşine nasihat etmek, câhiliye adetlerini terk etmek, müşrik toplumdan hicret etmek gibi şartları gündeme getirerek, ilk İslam toplumunda yardımlaşma ve sosyal dayanışma kültürünün oluşmasını, kötülüklerin toplumda yayılmasını önleyecek bir duyarlılığın meydana gelmesini, İslam toplumunun fertlerinin müşriklere benzemeden kendi özgün kimlikleriyle var olmasını sağlayacak ana sosyal esasları belirlemiştir.

Sonuç

Hz. Peygamber risâlet görevi boyunca muhataplarından çeşitli vesilelerle değişik zaman ve mekânlarda biat almıştır. Bu biatlerin içeriğinde başta tevhid, nübüvvet ve ahiret inancı olmak üzere temel iman esaslarıyla birlikte hırsızlık yapmamak, zina etmemek, cana kıymamak, iyiliği emredip kötülükten menetmek gibi toplumsal ahlak ilkelerine, namaz kılmak ve zekât vermek gibi Allah'a ibadete çağıran maddelere rastlamak mümkündür. Ancak araştırma esnasında ulaşılan en önemli sonuçlardan birisi şudur ki, biat uygulaması, toplumu ilk kez inanç merkezli bir mutabakatla muhatap kılmıştır. Yani biat şartlarına uyulup uyulmamasındaki ana bağlayıcı unsur iman olmuştur. Zira başta akabe biatleri ve İslam'ın ilk yıllarında gerçekleşen bireysel biatler, henüz bir devlet ve hukuk sisteminin olmadığı, Hz. Peygamber'in de dünyevi bir müeyyide uygulayabilecek imkânlarla sahip olmadığı bir zaman diliminde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda gerçekleşen biatlerde Hz. Peygamber'e söz verenler, dünyevi bir yaptırımdan korktukları için değil, Allah'a olan imanları, Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmeleri ve biate sadakatlerinin karşılığını ahirette göreceklarına dair imanları nedeniyle sözlerinde duracaklardır. Bu veriler ışığında diyebiliriz ki, İslam medeniyetinin ilk toplumsal ilkeleri de tevhid, nübüvvet ve ahiret iman esasları çerçevesinde oluşmuştur.

Araştırma esnasında ulaşılan bir diğer sonuç olarak ifade edilebilir ki, Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği biatler, yalnızca siyasi bir bağlılık anlaşması değil aynı zamanda toplumsal bir sözleşme niteliği de taşımıştır. Zira biat içeriklerinde yer alan hırsızlık yapmamak, zinadan uzak durmak, iftira etmemek, yağma yapmamak, savaştan kaçmamak gibi yasaklayıcı maddeler yeni kurulan toplumun hangi değerler etrafında bütünleşeceğine dair referanslar sunmaktadır. Ayrıca infak etmek, iyiliği emredip kötülükten menetmek, Müslüman kardeşine nasihat etmek gibi maddeler de aynı sonuca işaret etmektedir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in biatlerinin İslam medeniyetinin birlikte yaşama kültürüne, sosyal adalete, yardımlaşma ve dayanışmaya yönelik ilk toplumsal ilkelerine kaynaklık ettiğini de söylenebilir. Nitekim Müslümanların ilk kez kendi kimlik ve değerleriyle var oldukları ve tarih boyunca medeniyet açısından İslam toplumlarına örnek olan Medine toplumunun oluşumuna kaynaklık eden ana ilkeler de birinci ve ikinci Akabe biatlerinde belirlenmiştir.

Şu husus da özellikle ifade edilmelidir ki, Hz. Peygamber'in biatleri, câhiliye toplumundan farklı olarak yeni bir değerler sistemi de oluşturmuştur. Bu değerler sistemi de toplumun siyasetten hukuka, ahlaktan ekonomiye kadar zihniyet dünyasını ve bakış açısını değiştiren tevhid merkezli bir paradigmanın oluşmasını sağlamıştır. İslam toplumunun büyüüp gelişmesi ve yeni bir medeniyetin oluşumuyla birlikte ortaya çıkan yeni toplumsal sorunlar ve krizler, hep bu paradigma zemininde çözüme kavuşmuştur. Örneğin savaş gibi toplumun tamamını ilgilendiren krizler

[159] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 31/491.

esnasında Hz. Peygamber'in canının korunması ve bu uğurda ölene kadar savaşılmaması, ekonomik zorluklar ve kıtlık zamanlarında infak edilmesi ve maddi fedakârlıklar yapılması, toplumda ahlaki yozlaşmaya neden olacak kötülükler ortaya çıktığında iyiliğin emredilmesi ve kötülükten menedilmesi gibi ilkelerin ilk nüvelerine Hz. Peygamber'in biatlerinde rastlamak mümkündür. Bu bağlamda denilebilir ki, ilk izleri Hz. Peygamber'in biatlerinde açıkça görülen yeni değerler sistemi ve bu sistemin ürettiği paradigma, tarih boyunca İslam medeniyetine mensup toplumların yaşadığı krizlerde etkin bir sorun çözücü rol üstlenmiştir.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği biat uygulaması, İslam medeniyetinin ilk toplumsal ilkelerinin oluşmasında oldukça önemli bir rol üstlenmiştir. Bu uygulamasının etkisi İslam tarihi boyunca devam etmiş ve özellikle içeriklerindeki siyasi, ahlaki ve sosyal ilkeler bakımından İslam medeniyetinin gelişimini sağlayan ana unsurlar arasında yer almıştır. Hz. Peygamber döneminde siyasi boyutundan ziyade dini, ahlaki ve sosyal boyutlarıyla ön plana çıkan biatler, Hz. Peygamber'den sonra daha çok siyasi boyutuyla gündeme gelmiştir. Bu açıdan yapılacak yeni çalışmalarda biat uygulamasının İslam tarihi boyunca nasıl bir değişim geçirdiğine ve Hz. Peygamber'in uyguladığı şekliyle günümüze ne gibi katkılarının olabileceğine odaklanılması faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Şuayb el-Arnâvût, Âdil Murşid v.dğr. b.y.: Muessesetu'r-Risâle, 1421-2001.
- Akyürek, Yakup. *Siyer Edebiyatı Endülüs*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2023.
- Ali, Cevad. *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*. Bağdat: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1955.
- Alîyyul-Kârî, Ebu'l-Hasen Nûruddîn Alî el-Mollâ. *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu mişkâti'l-mesâbîh*. thk. Sıtkı Muhammed Cemil Attâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1422-2002.
- Altundere, Mehmet. *H. Muhammed'in Akabe Bey'atları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1989.
- Amed b. Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Musned*. nşr. Heyet. Cemiyetu'l-Meknez, 1431-2010.
- Apak, Adem. *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumunu*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Alî Husevcirdî. *Delâilu'n-Nubuvve*. nşr. Abdu'lmu'tî Kâlacî. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1408-1988.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *Sahîh-i Buhârî*. haz. Salih b. Abdulaziz, Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl el-. *el-Câmiu'l-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar*. Kahire: Dâru's-Şa'b, 1987.
- Câhız, Ebû Osmân Amr b. Baħr b. Maħbûb el-Kinânî el-Leysî el-. *el-Hayevân*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424.
- Cebeci, Suat. "Din Dilinin Mahiyeti ve Kavramsal Uzlaşısı Sorunu". *Değerler Eğitimi Dergisi* 2/5 (2004), 7-21.
- Çetintaş, İbrahim. "İslâm Medeniyetinin Kırılan Dinamiği: Ahlâk". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2014), 85-114.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân et-Temîmî ed-. *el-Musned*. nşr. Heyet. Kâhire: Dâru't-Tesîl, 1436-2015.
- Demirci, Muhsin. "Kur'an'ın Nüzul Sürecinde Tediriclik". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 9 (2002).
- Ebû Dâvûd, es-Sicistânî, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî. *Sünen-i Ebû Dâvûd*. haz. Salih b. Abdulaziz, Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdullâh, Ebû Hilâl el-Askerî. *Cemheretu'l-Emsâl*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Ebû'l-Fağl Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbûrî, el-Meydânî. *Mecmau'l-Emşâl*. nşr. Muhammed Muħyi'd-Dîn Abdulħamîd. Beyrut: Dâru el-Marife, ts.
- Erdiñ, Şaban. "İslam Siyaset Düşüncesinde Siyasal Baskı Unsuru Olarak Biat -Ebû Hanife Örneği-". *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/1 (Haziran 2021), 291-316.
- Ezrakî, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdullâh el-Ğassânî el-. *Ahbâru Mekke ve mâ Cae fihâ mine'l-Âsâr*. nşr. Ruşdî es-Sâlih Mulaħħas. Beyrut: Dâru'l-Endelus, 1403-1983.
- Ezrakî, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh el-. *Ahbâru Mekke ve mâ cae fihâ mine'l-âsâr*. b.y.: Mektebetü'l-Esedî, 2003.
- Farabi, Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzluğ. *Ârau Ehli'l-Medîneti'l-Fâğilâ ve Medâdetuhâ*. nşr. Alî Bû Mulħim. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, Nşr, Ali Bû Mulħim, 1995.
- Günay, Ünver. "Değişimin Sosyolojik Boyutu Bağlamında Toplumsal Değişme ve İslamiyet İlişkileri". *Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam Sempozyumu*. Ankara: TDV Yayınları, 2007.

- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi Dersleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1993.
- Gündüz, Mehmet Salih. "Mus'ab b. Umyer'in Hayatı, Kişiliği ve İslam Tarihindeki Yeri". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (Haziran 2017), 107-142.
- Hökelekli, Hayati. "Dini Hayatın Bütünlüğü Açısından Ahiret İnancının Psikolojik Temelleri". *İslâm'da Ahiret İnancı Sempozyumu*. 1-16. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2007.
- Hüseyin el-Hac, Hasan. *Hadâratul-Arab fi asri'l-Cahiliyye*. Beyrut: Müessesetü'l-camiyye li'd-dirâsât, 1409.
- İzutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Allah ve İnsan*. çev. Kürşat Atalar. İstanbul: Pınar Yayınları, 2012.
- İbn Battal, Ebû el-Hasan Alî b. Hâlef b. Abdulmelik İbn Battâl. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm. Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 2003.
- İbn Ebî Cemre, Abdullah el-Endelûsî. *Behçetü'n-Nüfûs Şerhu Muhtasari Sahîhi'l-Buhârî*. nşr. Bekrî Şeyh Emin. Beyrut: b.y., 1997.
- İbn Haldun, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî. *Mukaddime*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 1982.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muḥammed b. Hibbân el-Bustî. *es-Sahîh*. nşr. Mehmet Ali Sönmez, Halis Aydemir. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1433-2013.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Taha Abdurrauf Sad. Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1411.
- İbn Kuteybe, Ebû Muḥammed Abdullâh b. Muslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *Te'vilu Muḥtelifi'l-Ḥadîs*. b.y.: el-Mektebu'l-İslâmî - Muessesetü'l-İsrâk, 2., 1420-1999.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvinî. *Sünen-i İbn Mâce*. haz. Salih b. Abdulaziz, Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. I-XV Cilt. Beyrut: Daru Sadr, 1414/1993.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Tehâfütü't-tehâfüt*. nşr. Süleyman Dünya. Kahire: Daru'l-Maarif, 1966.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muḥammed b. Sa'd b. Menî. *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*. nşr. İḥsan Abbâs. Beyrut: Dâru Sâdr, 1388-1968.
- İbnu'l-Esîr, Ebû'l-Hasen Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî. *el-Kâmil fî't-Târîh*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1417-1997.
- İbnu'l-Esîr, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Cezerî. *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. nşr. Alî Muhammed Mu'avviḍ, Âdil Ahmed Abdulmevcûd. I-VIII Cilt. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415-1994.
- İbnu'l-Melek, Muḥammed b. İzzuddîn Abdullatîf b. Abdulazîz b. Emînuddîn b. Firiştâ er-Rûmî el-Kirmânî el-Hanefî. *Şerhu Mesâbîhi's-Sunne*. nşr. Nureddîn Tâlib. I-VI Cilt, 1433-2012.
- Kallek, Cengiz. "Biat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 124-125. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Karadaş, Cağfer. "İslam Düşüncesinde Ahiret Hayatı". *İslâm'da Ahiret İnancı*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2007.
- Kılıç, Recep. "Ahlak ve Medeniyet İlişkisi Üzerine". *Türkiye'de Dinler Tarihi'nin Kurumsallaşması Sürecinde Prof. Dr. Abdurrahman Küçük*. ed. Ahmet Hikmet Eroğlu. Ankara: Berikan Yayınevi, 2016.

- Macit, Yunus. "Biat Hadîsleri: Eğitim İlke ve Yöntemleri Açısından Bir Tahlil". *Marife Dergisi* 2 (2012), 28-48.
- Marshall G, S. Hudgson. *İslâm'ın Serüveni*. çev. İzzet Akyol. Yeni Şafak Yayınları, 1995.
- Mehmet Ali, Kapar. *Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebetleri*. İstanbul: İlim Yayınları, 1987.
- Mevlana, M. Ali. *Peygamberimiz Aleyhisselâm*. çev. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1925.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisâbûrî Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim*. haz. Salih b. Abdulaziz, Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *Sünen-i Nesâî*. haz. Salih b. Abdulaziz, Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-. *Şerhu'n-Nevevî alâ Muslim*. Beyrut: Dâru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, 1392-1972.
- Özkan, Mustafa. "Emevî İktidarının İşleyişinde Biat Kavramına Yüklenen Anlam Ve Biatın Fonksiyonu". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2008), 113-128.
- Pakdemir, Köksal. "Zihniyet-Din Ve Toplumsal Değişim İlişkisi, Ülgener Örneği". *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/1 (Haziran 2018), 13-32.
- Peköz, Emine. "Hz. Peygamber Döneminde Kadınların Biatı". *Akademik Siyer Dergisi* 5 (Ocak 2022), 29-43.
- Râğıb el-İsfehânî, Ebû'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412.
- Solmaz, Mekki. "Kur'ân'da Birey ve Toplumun İnşası". *Batman Akademi Dergisi* 6/1 (2002), 1-28.
- Suyûtî, Celâlu'd-Dîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-Muzhir fî Ulûmi'l-Luğa ve Envâihâ*. nşr. Fuâd Alî Mansûr. Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, I-II., 1418.
- Şahin, Osman Erdal. "20. Yüzyıl Batı Ve İslam Düşüncesinde Sosyal Adalet Yaklaşımı". *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/1 (2019), 55-77.
- Şevkânî, Muhammed b. Alî. *Neşru'l-evtâr min esrârı Multeka'l-ahyâr*. thk. M. Subhî b Hasen Hallâk. Riyad: Dâru İbni'l-Cevzî, 1427.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. nşr. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi. y.y: Dâru İhyâit Tûrâsî'l-Arabî, 2002.
- Tan, Zeki. "Kur'ân'ı Anlamada Cahiliyenin Kitap İnancını Bilmenin Önemi". *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (Ekim 2018), 113-136.
- Temizer, Aydın. "Kur'ân'a Göre Cahiliye Zihniyetinin Rubûbiyet Anlayışındaki Çelişki". *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İLMİ DERGİSİ* 15-16 (Bışkek 2013), 1-19.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. *Sünen-i Tirmizî*. haz. Salih b. Abdulaziz, Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- Turhan, Abdullah. *Câhiliye'den Kur'ân'a Yönetim Kavramlarının Tarihi Semantiği (Adâlet- İtaat- Ehliyet- Şûra- Biat)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Uluşık, Hatice. "Hicretin Habercisi Olarak Akabe Biatlarının Yeri ve Önemi". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 11 (Aralık 2021), 55-70.
- Ülgener, Sabri. *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler*. Ankara: Mayaş Yayınları, 1983.
- zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kâymâz ez-. *Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtu'l-Meşâhiri'l-A'lâm*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1413-1993.